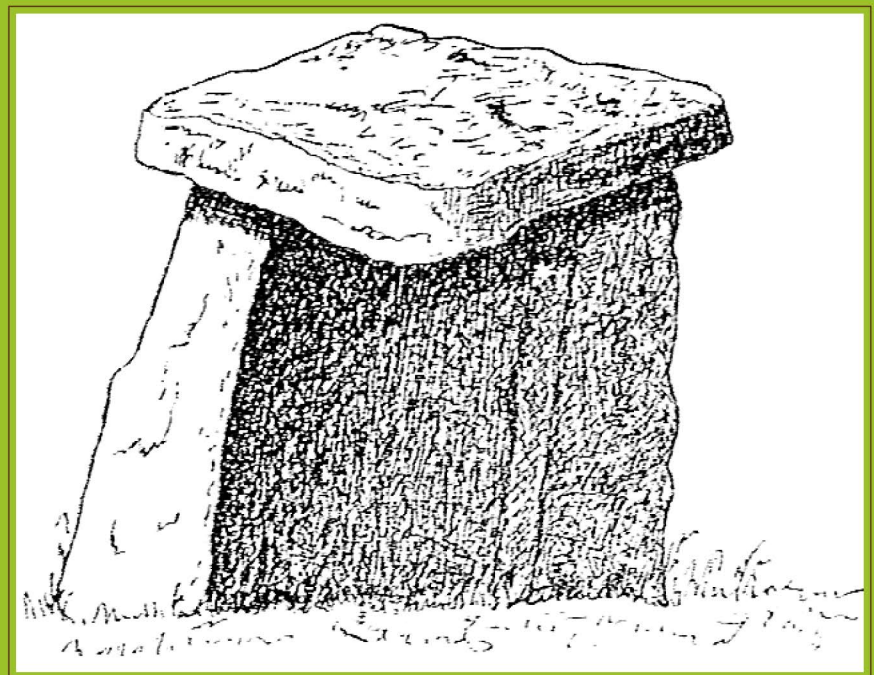

in Situ

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift

2006–2007

in Situ

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift

2006–2007

in Situ

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift

© Göteborgs universitet 2009

ISSN 1403-4964

www.historiskastudier.gu.se/publikationer/Arkeologi/in_Situ/

Artiklar i In Situ granskas av minst två referenter ur redaktionskommittén.

Ansvarig utgivare

Kristian Kristiansen

Redaktion

Håkan Petersson

Teknisk redaktör

Gabriella Kalmar

Grafisk formgivning

Lena Troedson,

Riksantikvarieämbetet UV Väst

Gabriella Kalmar,

Bohusläns museum

Redaktionskommitté för 2009

Tony Axelsson *Västergötlands museum*, Nils Johansson *Riksantikvarieämbetet*, Håkan Karlsson

Göteborgs universitet, Kjell Knutsson *Uppsala universitet*, Kristian Kristiansen *Göteborgs universitet*,

Marianne Lönn *Göteborgs universitet & Riksantikvarieämbetet*, Linnea Nordell *Bohusläns museum*,

Håkan Petersson *Bohusläns museum*, Erik Rosengren *Kulturmiljö Halland*, Karl-Göran Sjögren

Göteborgs universitet, Christina Toreld *Bohusläns museum & Maria Vretemark Västergötlands museum*.

Engelsk språkgranskning

Judith Crawford

Distribution

Göteborgs universitet

Institutionen för historiska studier

Arkeologi

ark.bookshop@archaeology.gu.se

031-786 4614 (tel.)

031-786 5182 (fax)

Box 200

405 30 Göteborg

Finansiärer

Bohusläns museum, Göteborgs universitet, Kulturmiljö Halland, Riksantikvarieämbetet UV Väst,

Värmlands museum, Västergötlands museum

Producerad vid

Bohusläns museum

Box 403

451 19 Uddevalla

Framsida

Järnåldersdös på gården Fröböke i Halland. Skiss av Herman Hofberg från 1876 (Arne 1919:134).

Tryck

IT Grafiska AB, Uddevalla 2009

Innehåll

Kristian Kristiansen 60 år "Jeg står helt handfallen" <i>Håkan Karlsson & Johan Ling</i>	7
Att följa stigen – en publikundersökning på Blomsholm <i>Linda Andersson & Maria Persson</i>	11
Knark, fimpar och kapsyler – samtidsarkeologi i Göteborg <i>Daniel Gillberg, Benjamin Grahm-Danielson & Helena Nilsson</i>	23
Paret Klepeks fråga – en etnografiskt orienterad studie av arkeologins publika relation vid Vallhagar, Gotland <i>Håkan Karlsson</i>	31
Kvinnan från Österöd – ett tidigmesolitiskt skelett från Bohuslän <i>Torbjörn Ahlström & Karl-Göran Sjögren</i>	47
En mellanneolitisk palissad i södra Halland? <i>Magnus Svensson</i>	65
Döden i Anderstorp socken <i>Daniel Lindblad</i>	75
Berg – en kommunikativ plats på Värmlandsnäs <i>Hans Olsson</i>	95
Kyrkan, jarlen och makten – om det stormiga 1000-talet i nordligaste Halland <i>Tore Artelius</i>	105
Dödsrätt eller stål? Om hanteringen av odöda <i>Leif Häggström</i>	121
Loca in quibus crescit myrtus Om grophus för ölbrygd i mellersta Halland <i>Anna Häggström Aulin</i>	129

Meddelanden: Tvärvetenskap länkar bålplats till grav <i>Caroline Arcini & Marianne Lönn</i>	145
Debatt: Hyddlämningar från äldre Hensbacka – en fråga om för- ändrad metodik? <i>Per Falkenström</i>	151
Per Falkenström In Memoriam †	157

Förord

Välkommen till tidskriften *In Situ* tioårsjubileum. Detta är det första och sannolikt det enda förord som inte skrivs av ansvarige utgivare. Tidsskriften, som firar tioårsjubileum, vill samtidigt hylla, dess grundare och ansvarige utgivare, Kristian Kristiansens sextioårsjubileum.

Kristian Kristiansen och institutionen för arkeologi i Göteborg startade 1998 *In Situ* och har sedan dess varit dess ansvariga utgivare. Det första hårda arbetet med att få igång tidsskriften gjordes förtjänstfullt av Tore Artelius med god hjälp av Eva Englund och flera nummer med relevanta artiklar för västsvensk arkeologi kom i strid följd. Som alla tidskrifter kom också *In Situ* att efterhand få problem med ekonomin och därigenom kontinuiteten. Det är förhoppningsvis löst genom det samarbetsavtal som etablerades inför förra numret, även om ytterligare inkomstkällor är välbehövliga.

Förändringsarbetet rullar dock vidare och så här i jubileumstider förändras tidsskriften rejält. *In Situ, Västsvensk arkeologisk tidskrift* kommer i och med nästa nummer byta namn till *In Situ archaeologica*, med målsättningen att publicera artiklar på alla skandinaviska språk.

När flera tidskrifter har problem och blir vilande satsar *In Situ* på framtiden. Initialt har *In Situ archaeologica* ambitionen att av European Science Foundation bli rankat som en status C tidskrift, alltså tidskrift av viktig regional signifikans i Europa. Tidsskriften kommer även fortsatt använda sig av ”peer review” av artiklar i sin strävan efter kvalitet, både för tidskriften och för författarna.

Inom året planeras också en egen hemsida på vilken relevant information och tidigare nummer presenteras. Så småningom kommer också artiklar ur äldre nummer att kunna laddas ner som pdf-filer. En så kallad ftp-server kommer att upprättas, där författare och redaktion ska kunna hämta och lämna manus. Ett nytt prenumerationsregister är också ett viktigt kommande arbete. Tydligare författarinstruktioner kommer att lanseras till nästa nummer. Tidsskriftens professionalisering kommer också att märkas genom försäljning via näthandel i kommission på Riksantikvarieämbetet UV:s nätbokhandel, www.arkeologibocker.se. Museer nationellt över hela Sverige, som så önskar, kommer också erbjudas att sälja tidskriften via butiker och hemsidor.

I all förändring kommer dock ansvarig utgivare fortsatt vara ämnesföreträdaren för arkeologi på Göteborgs universitet och universitetet är fortsatt garanten för tidskriftens existens. I detta nummer har vi glädjemenen och sorg, debatt och viktiga meddelanden

samt innehållsrika artiklar med god spridning inom Väst-sverige. Tillsammans kan vi förhoppningsvis fylla den nya In Situ archaeologica med innehåll och aktiv debatt. Manus välkomnas kontinuerligt, förslag på teman likaså.

april 2009

Håkan Petersson

Redaktör

Kristian Kristiansen 60 år

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'K. Kristiansen', with a long horizontal line underneath.

”Jeg står helt handfallen”

Dessa ord yttrades av Professor Kristian Kristiansen, initiativtagaren till *In situ*, under det ”surprise party”, som organiserades för honom på den arkeologiska institutionen vid Göteborgs Universitet. Kristian fyllde 60 år den 16 augusti 2008 och han firade sin 60-årsdag med familj och vänner i Danmark. Ett firande ägde därför rum på institutionen den 4 september då vänner och kollegor från hela Norden tillströmmade och det bjöds på musik, vin, presenter, tilltugg och många tal. I dessa tal framgick tydligt vilken betydelse Kristians insatser för arkeologin i Göteborg, Skandinavien och Europa har haft genom åren. Möjligen stod han handfallen inför själva överraskningsmomentet då han inte var förberedd på ett ”surprise party”. Samtidigt så är det det omgivande arkeologiska samhället som borde stå handfallet inför de enorma insatser Kristian gjort på olika plan för den nationella och internationella arkeologin, och inte minst för den arkeologiska institutionen i Göteborg.

Kristian har bland annat iscensatt och genomfört ett antal projekt som kommit att placera institutionen på den internationella forskningsarenan. Bland dessa kan nämnas *Från kust till kust, The Emergence of European Communities (EEC)*, som består av delprojekt i Ungern, Sicilien och Tanum, *Vitteneprojektet* och *Svenskt hällristningsforskningsarkiv (SHFA)*. Listan kan dock göras mycket längre. Kristian har vidare initierat ett antal internationella konferensforum som blivit normbildande och oerhört betydelsefulla för den teoretiska och praktiska diskursen inom den europeiska arkeologin. Bland dessa kan nämnas *Nordic TAG* och *European Association of Archaeologists (EAA)*. Båda dessa organisationer har dessutom vid ett tillfälle vardera låtit organisera konferenser vid institutionen i Göteborg vilket ytterligare bidragit till att fästa densamma på den internationella kartan. Kristians egen forskning rörande bronsåldern har under de senaste decennierna befunnit sig i den absoluta forskningsfronten. I sin forskning har hans styrka varit kombinationen av ett grundläggande empiriskt, materialorienterat perspektiv med övergripande samhällsteoretiska resonemang. Exempelvis har Kristian i ett flertal artiklar och i monografierna *Europe before His-*

tory (1998) och *The Rise of Bronze Age society* (2005) varit banbrytande vad gäller att presentera och diskutera nya samhällsperspektiv, interaktionsmönster och symbolism beträffande det europeiska bronsålderssamhället. Den sistnämnda monografin erhöll år 2007 pris för bästa utländska monografi av *The Society of American Archaeologists (SAA)* inom ramen för organisationens årliga *Book award*. Han har också i olika forskningssammanhang genom åren samarbetat med internationella forskare såsom Michael Rowlands, Timothy Earl och Ian Morris för att nämna några. Kristian har inte enbart initierat och genomfört forskningsprojekt på den renodlat vetenskapliga arenan utan även knutit viktiga pedagogiska forskningsprojekt till institutionen.

Bland dessa kan nämnas *Co-Creating Cultural Heritage* som genomfördes 2006 i samarbete med kollegor vid Stanford university och *E-learning as a tool of knowledge transfer in the field of protection and management of archaeological heritage* som genomförs under perioden 2007–2009 tillsammans med kollegor i Polen, Lettland, Tyskland, England och Holland. Kristian har dessutom mot bakgrund av sin tidigare verksamhet inom den danska kulturmiljövården kommit att initiera och påverka de svenska diskussionerna rörande kulturarvsförvaltning samt övergripande frågor rörande kulturarvet och dess samtida samhällsfunktioner, på ett omfattande sätt. Detta gäller både på det lokala och det nationella planet. Ett exempel är hur han på det västsvenska planet medverkat till att initiera det mångvetenskapliga och tvärsektoriella samarbetsforumet *Kulturarvsakademien* mellan universitet och regionala kulturarvsinstitutioner samt aktivt bidragit till att kulturarvsfrågorna förts upp på Göteborgs universitets dagordning som ett av de styrkeområden universitetet avser att fokusera på under de kommande åren.

Under de år Kristian varit verksam som professor vid institutionen för arkeologi i Göteborg har han fungerat som en lysande inspiratör, som ständigt varit beredd att dela med sig av erfarenheter och kontaktnät, inte bara för det stora antal doktorander han framgångsrikt handlett utan även för kollegor, forskare och grundutbildningsstudenter. Det är vår förhoppning att Kristian med sin positiva inställning fortsätter att inspirera personer i sin

omgivning på samma sätt som tidigare. Inte minst i dagsläget då institutionen nu tagit en ny form i samband med sammanslagningen med historieämnet inom ramen för *Institutionen för historiska studier*. Mot bakgrund av allt det Kristian Kristiansen iscensatt och genomfört genom åren vill vi avsluta denna korta resumé, som är långt ifrån fullständig, genom att utbrista:

”Vi står helt handfallna”

För In Situ och de arkeologiska institutionerna i Västsverige
Håkan Karlsson & Johan Ling

Paret Klepeks fråga – en etnografiskt orienterad studie av arkeologins publika relation vid Vallhagar, Gotland

Håkan Karlsson

Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet

Box 200, 405 30 Göteborg.

hakan.karlsson@archaeology.gu.se

Abstract

This paper presents an ethnographically directed study of the relationship between archaeology and the public at the site of Vallhagar, Gotland. The ethnographical approach used in this text – where archaeology is approached as a contemporary cultural practice – takes its point of departure in the archaeological excavation at Vallhagar in the summer of 2003. It is also based on the material culture (e.g., artefacts) produced by the heritage management at the actual place (e.g., information-boards, physical staging of the site, visitor-book) in a (self-) critical and reflexive manner. An analysis was carried out on the information-boards, the physical staging of the site, the visitors-book, and the meeting between visitors and archaeologists at the excavation. The analyses stressed that the practices of archaeology and heritage management – and its material culture – at a general level contributes to the construction of a specific monologic relationship between the past, archaeology, and the public. In this relationship, archaeologists and heritage managers control the construction of the past and the narration of it. There are few possibilities for the public to create their own relationship to, or meanings of, the past and its remains. This implies that – despite the last year's democratic reorientation of the cultural heritage sector in a dialogic direction, there are still serious ethical and socio-political implications imbedded in the activities of contemporary Swedish archaeology and heritage management. These implications can be highlighted and discussed critically via the use of an ethnographical approach.

Inledning och bakgrund

I dagsläget är intresset för (för)historien förhållandevis omfattande i Sverige. Detta intresse tar sig en lång rad olika uttryck såsom till exempel framväxten av forntidsbyar, medel- och vikingatidsfestivaler etcetera. Förhållandet att detta intresse – och dess olika uttryck – vuxit fram parallellt med nedmonteringen av den svenska välfärdsstaten är inte speciellt underligt. Idag föreligger – liksom alltid en intim koppling mellan det förflutna, arkeologin och samtiden. Notera att arkeologin fortsättningsvis används

synonymt med den arkeologi som bedrivs på universitet, och inom kulturarvsförvaltningen. Med begreppet kulturarvsförvaltning avses här museer, länsstyrelser och ämbetsverk såsom Riksantikvarieämbetet, med andra ord verksamheter som ansvarar för förvaltningen av kulturarvet och som finansieras via medborgarnas skatter. I tider av social förändring och existentiell osäkerhet så utgör det förflutna en vital komponent i det kitt som bidrar till stabilitet, säkerhet och en föreställd gemenskap på det nationella, regionala eller lokala planet (se till exempel Anderson 1989; Atkinson, Banks & O'Sullivan 1996). För

närvarande orienteras den svenska kulturarvsförvaltningen och dess verksamheter exempelvis i en riktning där dessa inte längre förväntas göra tjänst inom ramarna för en snävt nationell identifikationsprocess där bevarandet av ett kanoniserat kulturarv står i centrum. Istället tenderar verksamheternas samhällsroller att vidgas på ett högst påtagligt sätt och kulturarvets demokratiska potential att utnyttjas inom ramarna för ett ökat brukande av, och en ökad medborgardialog om, detsamma.

En konsekvens av det pågående förändringsarbetet har varit projektet Agenda kulturarv och dess programförklaring där ett helt nytt antikvariskt förhållningssätt till kulturarvet, dess brukande och dess relation till medborgarna, samt en ny dialogorienterad attityd till det omgivande samhället presenteras. Det handlar i korthet om att kulturarvet skall brukas och att medborgarna skall vara delaktiga i denna process på ett sådant sätt att kulturarvet bidrar till demokratiska processer och en socialt hållbar utveckling (Riksantikvarieämbetet 2004 a–b). Det förändrade förhållningssättet – i Agenda kulturarvs tappning – som även har sin motsvarighet inom den arkeologiska teoridiskussionen i form av en orientering mot en publik arkeologi – tenderar att bidra till lösandet av ett tidigare centralt problem, nämligen det förhållande att medborgarna till stora delar varit utestängda från urvalet och skapandet av sitt kulturarv då detta varit en verksamhet utförd endast av förvaltningens experter. Med den nya orienteringen skapas istället en situation där verksamheterna genom samklang och dialog med medborgarna tenderar att befinna sig i harmoni med den juridik och de styrdokument där medborgarnas centrala roll vid urval och skapande av kulturarv fastslås (för diskussion se till exempel Jameson red. 1997; Bender 1998; Skeates 2000; Karlsson & Nilsson 2001; Carver red. 2004; Gustafsson & Karlsson 2004 a–c, 2006, i tryck a–c; Merriman 2004; Riksantikvarieämbetet 2004a–b; Högberg 2004, i tryck; Carman 2005; Alzen & Aronsson red. 2006; Hems & Blockley red. 2006; Karlsson 2006, 2008a, 2008b; Nordell 2006; Burström, Gustafsson & Karlsson 2006; Wahlgren 2006; Svanberg & Wahlgren 2007; Andersson 2008; se även Regeringens proposition 1996/1997:3). Detta är en spännande och mycket lofvärd utveckling, men trots de

positiva trenderna är situationen lång ifrån oproblematiserad och det saknas delvis fortfarande bra praktiska exempel på hur dialogen kan utvecklas och samarbetet gestalta sig (se dock Högberg 2004, i tryck; Synnestvedt & Persson 2007; Persson 2007; Synnestvedt 2008; Arén, Burström, Gustafsson & Karlsson 2007; Andersson red. 2008).

Slutsatserna från Agenda kulturarv skall nu implementeras i kulturarvsförvaltningens olika verksamheter, och vad viktigare är, i dessa verksamheters praktik. Här ställs således traditionella värderingar och inarbetade (monologiska) arbetssätt mot nya idéer, förväntningar och krav och av olika skäl är denna omställningsprocess, och dess praktik, inte helt enkel. Situationen kompliceras också av det förhållande att Agenda Kulturarv har en bristfällig förankring inom delar av kulturarvsförvaltningen och att det på sina håll föreligger oenighet om innehåll och implementering.

Den föreliggande texten skall således betraktas mot bakgrund av ovanstående resonemang och den syftar till att bidra till diskussionen rörande relationen – och den kommunikativa praxisen – mellan arkeologin och besökare av fasta fornlämningar. Samtidigt rör den sig bortom den högtflygande retoriken rörande denna relation och tar istället via en empirisk utgångspunkt och med hjälp av etnografiska metoder ett annorlunda grepp – ett grepp som innebär att den kan nå ner till den aktuella relationens praktiska och empiriska dimensioner. Texten närmar sig således utifrån en etnografisk horisont arkeologins praktiska aktiviteter (i detta fall i form av skyltningen av en fornminnesstig, och en arkeologisk undersökning), och den materiella kultur (artefakter) som dessa aktiviteter producerar (i det här fallet bland annat informationsskyltar och en besöksbok). Texten strävar således efter att utgöra ett konkret empiriskt baserat exempel på hur relationen mellan arkeologi och besökare av fasta fornlämningar gestaltar sig. För att uppnå detta bör de arkeologiska aktiviteterna – och den materiella kultur och de sociala relationer de producerar – dessutom analyseras och studeras, inte med arkeologiska ögon utan istället med etnografiska. Detta angreppssätt kräver kanske en kortare presentation då det, än så länge, torde vara förhållandevis obekant inom den svenska arkeologin.

Inom den internationella arkeologin har under de senaste tio till femton åren ett etnografiskt angreppssätt kommit att växa fram och komma till användning när det gäller att belysa och reflektera kring den egna arkeologiska verksamhetens olika aktiviteter, dess kunskapsproduktion och dess materiella kultur. Med andra ord är det fråga om en form av inverterad etnoarkeologi som fokuserar den egna arkeologin vilken betraktas som ett kulturellt och praktiskt eller materiellt fenomen. Det handlar här inte på något sätt om någon enhetlig skolbildning utan snarast om olika etnografiskt orienterade angreppssätt som växt fram spontant och oberoende av varandra. Termen *ethnography of archaeology* samlar i detta sammanhang således en rad skilda perspektiv, metoder och angreppssätt vilka förenas av synen på arkeologin som en samtida kulturell verksamhet. Den materiella kulturen är central men det handlar primärt om vår egen arkeologiskt definierade materiella kultur och inte om forntida kulturers lämningar. Styrkan med ett sådant angreppssätt är bland annat att det har potentialen att synliggöra det självklara i våra arkeologiska praktiker och göra det möjligt att reflektera runt dessa på ett konstruktivt sätt. Således kan ett sådant angreppssätt – som befinner sig i det kreativa gränslandet mellan arkeologi, antropologi och sociologi – bidra till att fördjupa vår förståelse av vår egen verksamhet och dess plats i en specifik socio-politisk kontext (för relaterade diskussioner se till exempel Wall 1968, 1989; Olsen 1993; Gero 1994, 1996; Shankland 1997; Pramli 1999; Goodwin 2000; Yarrow 2000; Holtorf 2002, 2005; Edgeworth 1991, 2003, 2006; Jones 2005, 2006; Carver 2004; Gustafsson & Karlsson 2004 c, 2006 i tryck). Inom ramarna för detta etnografiska anslag har man bland annat på sina håll analyserat den information som arkeologin bibringar besökare av fasta fornlämningar och miljöer i form av informationsskyltar (se till exempel Gustafsson & Karlsson: 2004 c, 2006, 2007, i tryck a–c), man har vidare med hjälp av enkäter, intervjuer och deltagande observation studerat hur besökare av fasta fornlämningar och miljöer upplever dessa, hur de rör sig i landskapet i relation till fornlämningar etcetera (se till exempel Jones 2005, 2006; Pramli 1999; Karlsson 2008; Andersson & Persson 2007). I Sverige tillhör denna typ av studier dock ännu undantagen. Detta är synd då ett

etnografiskt anslag riktat mot relationen mellan arkeologi och besökare/medborgare på ett flertal plan kan berika vår förståelse av denna relation.

Nedan kommer således i linje med ovan anförda resonemang en etnografiskt orienterad fallstudie – bestående av tre sammanflätade delar – som berör den praktiska och kommunikativa relationen mellan arkeologin och besökarna vid Vallhagar, Gotland att presenteras. Denna fallstudie består av diskussioner av:

- den fornminnesstig och de informationsskyltar som utgör den kommunikativa grunden för relationen vid Vallhagar.
- innehållet i den besöksbok som finns utlagd vid Vallhagar.
- mötet mellan besökare och den arkeologiska utgrävning som genomfördes vid Vallhagar i juli till augusti 2003.

Vallhagar är beläget i Frøjels socken på Gotland och platsen med sina lämningar – bland annat 24 husgrunder med tillhörande hägnader, fågator och gravfält från folkvandringsringtid – är välkänd inom den bebyggelsearkeologiska forskningen. Platsen är även känd för den undersökning som genomfördes åren 1946–48 i samarbete mellan arkeologer från de Skandinaviska länderna (Stenberger 1955 a–b). Läsaren kanske ställer sig frågan varför just Vallhagar kommit att utgöra textens fallstudie, är det bara där som den aktuella relationen kan studeras? Sannerligen inte, den aktuella relationen kan iakttagas och studeras på samma sätt på en rad olika platser och valet av Vallhagar kan snarast tillskrivas en rad specifika omständigheter. Det skall därför redan från början kraftigt understrykas att den kritik som presenteras i denna text utifrån det specifika exemplet Vallhagar kan appliceras på ett antal olika platser runt om i landet. Samtidigt slumpade det sig så att Vallhagar har informationsskyltar från 1987 (den generella informationsskylten) och från mitten av 1990-talet (skyltarna vid de fem stationerna), det finns en intakt besöksbok på platsen, och att en arkeologisk undersökning genomfördes under sommaren 2003. Dessa faktorer gjorde sammantaget Vallhagar till ett utmärkt objekt för den aktuella fallstudien.

Monologens Vallhagar – fornminnesstig, informations- skyltar och besökare

Initialt kan konstateras att i många fall är den arkeologiska informationsskyltens, alternativt skyltarnas, text den enda vägledning en besökare av en fast fornlämning eller fornlämningsmiljö möter. Det är därför viktigt att betänka att det således är innehållet i informationsskyltarnas text som bidrar till den centrala grunden till människors upplevelse och erfارande av en viss fornlämning eller fornlämningsmiljö. Man kan driva det hela ännu längre och påstå att informationsskyltarnas texter för många människor är den första – och ibland enda – information man får om förhistorien (Räf 1995:27). Bruket av informationsskyltar i anslutning till fasta fornlämningar har kommit att få ett exempellöst genomslag i den antikvariska världen. Genomslaget är så kraftigt, omfattande och totalt att skyltarnas metodologiska och pedagogiska för- och nackdelar inte tycks diskuteras i dagsläget. Diskussioner om de antikvariska skyltarnas textmässiga innehåll och tekniska utformning förekommer (se till exempel Bergdahl Bulukin 1984; Dunér et al. 1996; af Geijerstam 1998:97–100), men frågan om huruvida skyltarna överhuvud taget är ett lyckat metodologiskt grepp tycks – med få undantag – inte diskuteras (se dock Sörenson 1989; af Geijerstam 1998; Gustafsson & Karlsson 2004 a–c, 2006, i tryck, som tangerar denna diskussion). Detta förhållande har bland annat lett till en situation där frågan om vilken kunskaps-teoretisk syn som ligger bakom metoden och frågan om dess historik inom den svenska kulturarvsförvaltningen kategoriskt negligerats. Inte heller har det genomförts något större antal studier rörande vem eller vilka som tar del av skyltarnas innehåll eller vem som besöker de fasta fornlämningarna? Detta kan sägas vara ytterst märkligt då informationsskylten använts som metod inom fornminnesvården åtminstone sedan 1920-talet. Således används metoden och dess innehåll till viss del helt i blindo (se Gustafsson & Karlsson 2004a–b för en mer omfattande diskussion av de arkeologiska informationsskyltarna och deras historik). Låt oss nu studera skyltarna och stigen vid Vallhagar.

Figur 1. Vallhagar I. Foto: Alexander Andreeff.

I dagsläget finns en fornminnesstig med tillhörande informationsskyltar vid Vallhagar. Stigen leder besökaren runt området medurs på en cirka 600–700 meter lång vandring där han/hon passerar ett antal av de 24 husgrunder som undersöktes på 1940-talet. Stigen innehåller sex informationsskyltar. En generell skylt i anslutning till stigen startpunkt (uppsatt 1987) och fem stycken specifika skyltar placerade vid olika husgrunder och gravar (uppsatta i mitten av 1990-talet) vilka är numrerade från Station 1 till Station 5. Den generella informationsskylten är av översiktskaraktär och innehåller bland annat en enklare karta över området med fornminnesstigen markerad. Skylten återfinns där besökaren – via forcerandet av det färdstängsel som kringgärdar hela området – från parkeringen kommer in i området. Denna informationsskylt har en allmänt hållen karaktär och den arkeologiska informationsskyltens ”heliga treenighet” är central, med andra ord koncentrationen på härdfakta, kronologi och eventuella fynd (för resonemang se Gustafsson & Karlsson 2004 a–b). Det finns inte heller några tveksamheter rörande förhistorien utan skyltens text har en säker ton där det inte tycks finnas några frågetecken rörande tolkningen av den aktuella platsen. Bland annat heter det att:

Under järnåldern, från ca. 200 f. Kr.–550 e. Kr. har människor bott här i Vallhagar. Husgrunderna undersöktes arkeologiskt 1946–48. Av den äldsta bosättningen har man bara hittat härdgropar och avfallshö-

gar i områdets västra del. Från ca. Kr.f. låg här en by på 5 eller 6 gårdar med 3–5 hus på varje gård. /.../ Husen var byggda på kraftiga stengrunder. Taken täcktes av torv eller ag – ett halvgräs som växer i myrar. Taket stöttades inne i husen av två rader stolpar från jordgolvet. /.../ Folket i byn levde främst av jordbruk och boskapsskötsel. Man hade får, getter, svin, kor, hästar och katter. Vid gårdarna låg små åkrar. Från sjön eller myren fick man fisk och i skogen jagade man och plockade bär.

Denna säkerhet i tilltalet antyder att det inte finns något större utrymme till tveksamheter utan de presenterade tolkningarna framstår som de enda tänkbara. Även texterna till skyltarna vid de fem stationerna är förhållandevis allmänt hållna och de har i grunden en basfunktionalistisk orientering. På samma sätt som med den generella skylten andas dessa säkerhet men det skall noteras att de specifika skyltarna har en något mjukare tilltalston. Exempelvis heter det på skylten från Station 3:

Inne i husen fann man vardagsföremål /.../ många föremål var av järn, mest var det redskap, men också pil- och spjutspetsar. Kanske har de själva smitt järnet i byn. Inga direkta spår av inredning har påträffats, men man kan tänka sig att det längs insidan fanns bänkar eller britsar, kanske kistor, lösa bord och pallar.

Trots den mjukare tilltalstonen och de små öppningar till tveksamheter som finns i de specifika skyltarna är dessa både utseendemässigt och innehållsligt lika de blå – faktorienterade – klassiker som framställdes av Riksantikvarieämbetets Fornvårdsenhet under 1970 och 1980-talen. Skyltar som med den ”heliga treenigheten” placerad i högsätet utgjorde grunden för den centraliserade ”riksskyltning” av 1 300 fornlämningar som RAÄ i samarbete med STF och Trafiksäkerhetsverket beslutade om år 1970. Denna likhet är märkligt med tanke på de aktuella skyltarnas sena produktionsår (mitten av 1990-talet).

Figur 2. Vallhagar II. Foto: Alexander Andreeff.

På många andra håll i landet är arkeologiska informationsskyltar – med samma produktionsdatum – betydligt mer öppna för de fissurer och tveksamheter som är en del av den arkeologiska tolknings- och kunskapsprocessen, parallellt med att de inbjuder besökaren till egna tankar. Men så är inte fallet vid Vallhagar, utan här talar fortfarande den arkeologiska expertisen till besökarna. Det ojämlika förhållandet mellan grupperna, och den rådande kunskapssynen, förstärks också genom det förhållande att ”experterna” är anonyma. Det är således på ett plan det moderna samhällets rationalitetstänkande och auktoritetstro som speglas i dessa skyltar. Det är dock intressant att det finns tilltalsskillnader mellan den generella och de specifika skyltarna med avseende på språkdräkt och tilltalston. Dessa skillnader kan troligtvis förklaras av skyltarnas olika produktionsdatum där det finns en glidning mellan 1987 och mitten av 1990-talet i riktning mot en inte fullt lika självsäker tilltalston till besökarna. Skyltarna vid Vallhagar fungerar naturligtvis som ett informationsunderlag för besökarna men kanske hämmar de även besökarens tankar och funderingar då de – såsom de nu är utformade – ger i stort sett alla svar och fungerar som en typ av facit. Detsamma kan sägas gälla själva fornminnesstigen. Det finns förvisso inte något som begränsar besökarens rörlighet på området, men konstruktionen av en stig påverkar och styr tveklöst hur en besökare väljer att närma sig de aktuella fornlämningarna. Kanske är båda dessa metoder, informationsskyltar och fornminnesstig,

begränsande för besökaren både på det tankemässiga och på det fysiska planet.

Det kan invändas att det inte går att kritisera skyltarna vid Vallhagar för deras innehåll och tilltalston då de är producerade innan Agenda Kulturarv och de idéströmningar rörande öppenhet, mångtydighet och dialog som nu är aktuella. Detta är delvis riktigt men samtidigt är kritiken av vikt just på grund av att det idag på flertalet skyltade fornlämningsplatser återfinns skyltar med ett äldre innehåll och en föråldrad tilltalston. Det är dessa skyltar besökarna möter även om vi på olika sätt strävar efter att ändra vårt förhållningssätt till besökarna. Problemet med skyltarna är primärt också att dessa som metod till stora delar strider mot alla tankar på dialog och öppenhet då metodiken i sig själv är sluten i ett system som förutsätter en aktiv avsändare och en passiv mottagare. Ett system där kommunikationen mellan kulturarvsförvaltare och besökare har formen av en enkelriktad monolog vilken skapar en relation där en grupp aktiva avsändare (arkeologer) överlämnar ett visst mått av kunskap till de passiva mottagarna (besökarna). Den aktuella metodiken kan sägas vara baserad på en i grunden auktoritär kunskapsyn där det bland annat finns en strikt dikotomi mellan ”expert” och ”amatör”, mellan subjekt och objekt, mellan tolkare och tolkat, mellan vetenskap och samhälle och inte minst mellan det förflutna och samtiden. Kanske är informationsskylten rent av ett föråldrat medium, en metod som blivit ifrånsprungen både av den teoretiska och den tekniska utvecklingen? Hur det än förhåller sig med detta så är det uppenbart att denna metod åtminstone bör kombineras med andra metoder som ligger bättre i linje med samtidens arkeologiska resonemang. Kort sagt, vill vi ha en ökad dialog med medborgarna – något som de policydokument vi har att anpassa vår verksamhet efter kräver – så är knappast informationsskylten och dess text det kraftfullaste mediet. Visserligen är skylttexten – liksom alla texter – ett öppet och levande dokument som kan tolkas på många olika sätt beroende på vem som läser detsamma och när, men detta räcker knappast. Det räcker definitivt inte om ambitionen är att förändra relationen mellan arkeologin/kulturarvsförvaltningen och medborgarna från monolog till dialog – om ambitionen är att

den enda rösten skall ersättas av en mångfald av röster med skilda uttal.

Den indirekta dialogens Vallhagar – besöksbok och besökare

Besöksböcker i anslutning till fasta fornlämningar och/eller fornlämningsmiljöer är ett fenomen som idag förekommer på ett antal fornlämningsplatser i landet. Man kan ställa sig frågan: varför? Är de bara en traditionellt förankrad reflektion av de besöksböcker som i många fall – sedan länge – återfinns i till exempel kyrkor. Den bakomliggande tanken med dessa besöksböcker – både i kyrkor och vid fornlämningar – tycks vara att besökaren skall skriva ner sina reflektioner och funderingar och att besöksboken således skall kunna användas som ett metodologiskt redskap för kommunikationen mellan förvaltare och besökare. Metoden innehåller således ett moment av kommunikativ möjlighet – en möjlighet som dock regelmässigt tycks negligeras. Samlas den besökarnas återkoppling som återfinns i böckerna någonsin in av de arkeologiska myndigheterna, används den statistik som kan destilleras fram ur böckerna till någonting väsentligt, eller är de besöksböcker som återfinns i anslutning till fasta fornlämningar bara en tom retorisk gest – en gest utan innehållslig substans? Dessvärre tycks det som om det är den senare slutsatsen som skall dras, inte minst då antalet publicerade studier av besöksböcker – hur många besökare som skriver i dem, vad de skriver, var de kommer ifrån, hur de upplevt sitt besök etcetera – är minimalt (se till exempel Karlsson 2008, för undantag). Låt oss nu rikta intresset mot Vallhagars besöksbok.

Den besöksbok som vid min studie återfanns vid Vallhagar spände primärt – och i kronologiskt ordnad form – över perioden juli 1998 till september 2000, således cirka två år och två månader. Det var uppenbart av bokens innehåll att den inte ersatts av en ny bok i september 2000 utan att besökare efter detta datum – då boken blivit fullskriven – helt enkelt skrivit in sina namn, datum för besöket och sina reflektioner där det funnits ledig plats i boken. Exempelvis i marginaler och mellan andra kronologiskt ordnade anteckningar etcetera. Således kan boken

sågas spänna över perioden även efter september 2000, men det skall noteras att det är perioden juli 1998 – september 2000 som har en kronologisk ordning på notiserna, och att det hela efter september 2000 kollapsat i form av kant- och marginalanteckningar. Något ironiskt kan det konstateras att detta förhållande tveklöst säger en hel del om hur värdefull besökarnas feedback betraktas av de ansvariga arkeologerna/antikvarierna då man inte ersatt – och analyserat innehållet – i den fullskrivna besöksboken.

Innehållsmässigt består boken av en rad anteckningar primärt i form av namnteckningar med datum för besöket och den besökandes geografiska hemvist. Det största antalet besökare har nöjt sig med att skriva ner denna lexigrafiska information, medan ett mindre antal har

utvecklat sina reflektioner runt platsen. Denna utveckling spänner över allt från ”underbar plats” till reflektioner runt livet på platsen under förhistorien. Naturligtvis finns också en del tonårsidoler och politiskt kända personer antecknade för att ha besökt platsen, såsom till exempel David Beckham, Rolling Stones och Usama bin Laden. I sammanhanget kan det vara intressant att plocka fram lite statistisk information ur besöksboken rörande antalet besökare och den geografiska hemvisten hos dem som besökt platsen och som skrivit i boken under perioden juli 1998 till september 2000. Detta kan ge en fingervisning om en typ av information som till stora delar är okänd för de ansvariga arkeologerna – nämligen vem som besöker platsen och läser informationsskyltarna. Det skall noteras att samtliga besökare naturligtvis inte skrivit i boken och att det är omöjligt att uttala sig om hur många besökare som gjort detta procentuellt. Det skall också noteras att endast ”seriösa” notiser tagits med i nedanstående tabell, Beckham, Stones, Usama med flera är således utelämnade. Nåväl, hur ser besöksantalet och den geografiska hemvisten ut för åren 1998, 1999 och 2000?

Ovanstående tabell (1) visar att 22 nationer är representerade i besöksboken och att 1 418 besökare antecknat i densamma under den aktuella perioden (en median på 472 antecknande besökare årligen). Vad gäller besökarnas geografiska hemvist bjuder diagrammet knappast på några större sensationer. Föga överraskande dominerar besökare från Sverige, följda av besökare från Tyskland, under samtliga tre år, samtidigt som de övriga nordiska länderna är väl företrädade. Besökare från Sverige och Tyskland är således de dominerande besöksgrupperna på Vallhagar då de tillsammans står för 74 procent respektive 13 procent (87 procent totalt) av det totala antalet besökare under de tre åren. Det kan också konstateras att 9 nationer av de 22 finns företrädade samtliga tre år (Sverige, Tyskland, Danmark, Norge, Belgien, England, Holland, USA och Frankrike). Tendenser i materialet är att den nationella spridningen ökar över åren; År 1998 13 nationer, år 1999 15 nationer, och år 2000 17 nationer. Detta samtidigt som det finns en mindre tendens där de skandinaviska (utom Sverige) besökarna tycks öka på bekostnad av de svenska och tyska besökarna över de tre åren.

Land	1998	1999	2000	Total
Sverige	358	391	305	1054
Tyskland	63	74	59	196
Danmark	5	6	14	25
Norge	2	5	11	18
Belgien	3	9	4	16
England	10	2	2	14
Holland	8	2	2	12
Finland	4	0	8	12
Italien	8	0	3	11
Schweiz	0	9	2	11
USA	4	4	1	9
Österrike	0	8	1	9
Frankrike	1	2	4	7
Australien	0	3	2	5
Estland	0	5	0	5
Polen	0	0	3	3
Spanien	3	0	0	3
Japan	0	0	2	2
Lettland	0	0	2	2
Ungern	2	0	0	2
Island	0	1	0	1
Kina	0	1	0	1
	471	522	425	1418

Tabell 1. Antalet besökare/nationaliteter vid Vallhagar 1998–2000 (Besöksbok).

Som sagt, inga sensationer, men ett innehållsligt och statistiskt material att luta sig mot och arbeta vidare med – ett material att ta hänsyn till vid planeringen av iscensättningen av skyltar och fornminnesstig. Exempelvis ger besöksboken ett skissartat svar rörande vem som faktiskt besöker den aktuella platsen – en uppgift som de ansvariga i dagsläget – som sagt – inte tycks ha någon större aning om. Det aktuella materialet hade naturligtvis blivit än värdefullare och intressantare om det funnits en längre kronologisk kontinuitet i detsamma. Som det nu är fyller den aktuella besöksboken vid Vallhagar – i sin ensamhet – kanske ingen större funktion. För att citera paret Klepek från Vikbolandet:

*Fullskrivet överallt. 21/8-01 var vi här.
Maud o. Gerhard Klepek från Vikbolandet i Sverige. Vad blir följden av att skriva i denna bok?*

(Besöksbok Vallhagar)

Kanske är svaret på paret Klepeks fråga dessvärre att det inte blir några följder alls av att skriva i den aktuella besöksboken. Detta då den arkeologiska administrationen valt att negligera den kommunikativa möjligheten till dialog som är en del av besöksbokens metodologiska dimension. På ett generellt plan kan också konstateras att besöksboken troligtvis spelat ut sin metodologiska roll och att den idag utgör en tom retorisk gest, åtminstone så länge som de ansvariga inom kulturarvsförvaltningen inte använder sig av de möjligheter som finns med denna indirekta dialog. Samtidigt pekar besöksboken i en kommunikativ, dialogisk, riktning som skulle kunna utvecklas i form av enkäter, intervjuer etcetera riktade mot besökare. Varför är ni här, vad upplever ni, och varför etcetera?

Dialogens Vallhagar – arkeologisk utgrävning och besökare

Om informationsskyltarna är monologiska och besöksboken innehåller en möjlighet till en indirekt dialog, så innehåller den arkeologiska undersökningssituationen definitivt en möjlighet till en direkt dialog. Här har besökaren möjlighet

att ställa frågor till – och samtala direkt med – arkeologerna. Detta är dock en möjlighet som ofta åsidosätts som en konsekvens av att det förekommer att vissa arkeologer känner att de blir störda i sitt professionella yrkesutövande av besökarna. Här föreligger således en situation där den kommunikativa möjligheten till dialog – i många, men långt ifrån samtliga fall – negligeras. På sina håll satsas på ordentliga guidningar i anslutning till grävningssplatsen, tid läggs på att tillgodose besökarnas behov av information och vilja att veta, men på andra åsidosätts denna kommunikativa potential. På ett generellt plan kan således hävdas att arkeologin inte till fullo utnyttjar den möjlighet som föreligger till dialog i den arkeologiska undersökningssituationen. Både i Sverige och på det internationella planet har studier genomförts av de sociala dimensioner och relationer som uppstår och verkar vid en arkeologisk fältundersökning (se till exempel Wall 1968; Edgeworth 1991, 2003, Olsen 1993; Holtorf 2005), men få – eller inga studier – har hittills genomförts i Sverige som försökt utröna hur besökarna vid en arkeologisk undersökning upplever densamma, och inga studier tycks ha genomförts vad gäller besökarnas vilja att närma sig arkeologerna i en utgrävningssituation.

I samband med den arkeologiska undersökning som genomfördes i anslutning till Hus 7 vid Vallhagar under perioden juli-augusti 2003 som ett led i Marie Svedins pågående avhandlingsarbete vid Institutionen för arkeologi vid Göteborgs universitet så genomfördes samtidigt under de tio dagarna 26–27/7, 29–31/7, 2–6/8 en mindre undersökning av besökarnas vilja att närma sig arkeologerna i den pågående utgrävningssituationen. Då den undersökta ytan befann sig i direkt närhet till den tidigare omnämnda fornminnesstigen så kunde ingen besökare som gick densamma undvika att uppfatta att det pågick en arkeologisk undersökning. Besökarna fick själv välja om de ville ta kontakt eller inte, det var med andra ord ingen som inbjöd dem att komma och titta på grävningen om de verkade ointresserade av att ta kontakt. I detta sammanhang är det intressant att konstatera att samtliga besökare (121 stycken) gick fornminnesstigen i den riktning (medsols) som anvisas på den generella informationsskylten vid stigens början. Då grävningssytan

	Besök				Kontakt		Ej kontakt			Totalt	
	Man	Kvinna	Barn		Man	Kvinna	Barn	Man	Kvinna		Barn
Lö 26/7	7	3	3	1	1	1	0	2	2	1	2/5
Sö 27/7	17	8	7	2	3	5	2	5	2	0	10/7
Ti 29/7	26	11	12	3	8	7	3	3	5	0	18/8
Ons 30/7	5	2	3	0	1	1	0	1	2	0	2/3
To 31/7	8	3	3	2	0	1	0	3	2	2	1/7
Lö 2/8	15	6	8	1	1	1	0	6	6	1	2/13
Sö 3/8	4	3	1	0	1	1	0	1	1	0	2/2
Må 4/8	7	3	2	2	1	1	2	2	1	0	4/3
Ti 5/8	23	10	9	4	7	8	4	3	1	0	19/4
Ons 6/8	9	5	3	1	4	2	1	1	1	0	7/2
	121	54	51	16	27	28	12	27	23	4	67/54

Tabell 2. Besökare och deras relation till grävningen.

dessutom var belägen på ett sådant sätt att den var synlig från i stort sett hela fornminnesstigen så kan ingen besökare ha missat densamma. Frågan är då huruvida besökarna var angelägna om att komma fram och se vad som pågick? Låt oss försöka att besvara denna fråga genom att studera följande enkla tabell och de diagram som kan destilleras fram ur den.

Av ovanstående tabell (2), och av diagram 1 nedan, framkommer bland annat tydligt att det totala antalet besökare under de tio dagarna i semestertider var 121 stycken (54 män, 51 kvinnor och 16 barn) och att dessa ur en könsmässig aspekt var förhållandevis jämnt fördelade mellan kvinnor och män.

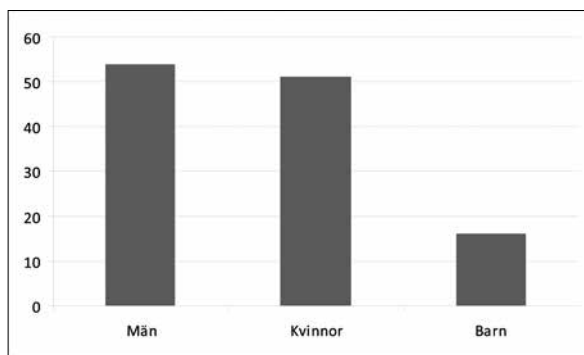

Diagram 1. Könsmässig fördelning av besökare.

Av tabellen och av diagram 2 nedan, framkommer också att antalet besökare under de tio dagarna varierade kraftigt (regniga dagar = fler besökare).

Vidare framkommer att: ungefär hälften av besökarna valde att ta kontakt medan den andra hälften valde att inte göra det (totalt 67 kontakt – 54 ej kontakt av totalt 121), fler kvinnor än män valde att ta kontakt (28 kvinnor av 51 – 27 män av 54), barnen var de som oftast tog kontakt (12 kontakt – 4 ej kontakt av totalt 16). Den procentuella fördelningen av dessa förhållanden framgår av diagram 3, nedan.

I vissa fall var det dessutom mycket tydligt att männen var mer avvaktande till att ta kontakt då de stannade på fornminnesstigen medan de kvinnor de var i sällskap med gick fram till grävningssytan.

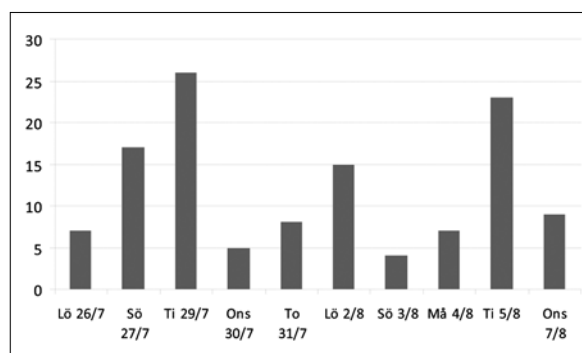

Diagram 2. Antalet besökare – undersökningsdagar.

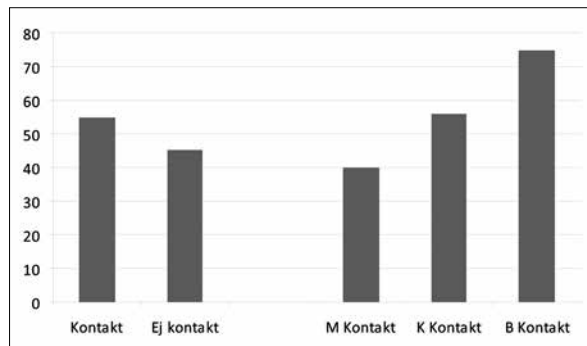

Diagram 3. Procentuell fördelning av kontakt – ej kontakt, samt procentuell fördelning av kontakt – ej kontakt i de olika kategorierna.

Utifrån denna enkla studie kan således konstateras att mer än hälften av de besökare (55 procent) som gick runt Vallhagars fornminnesstig valde att ta kontakt med de personer som deltog i den pågående arkeologiska undersökningen. Vad säger nu detta förhållande? På ett generellt plan kan detta tyckas vara en låg siffra mot bakgrund av att Vallhagar är beläget cirka fem kilometer från närmaste stora väg. Det handlar således inte om en ”drive-in” forn lämning utan istället om en plats som man får bemöda sig om att komma till – ett bemödande som troligtvis bottnar i ett specifikt intresse för förhistorien och kanske även för den specifika platsen. Detta intresse var också något som framkom tydligt av samtalen med de besökare som valde att ta kontakt. Mot denna bakgrund kan det synas märkligt att bara cirka 55 procent av de som bemödat sig om att komma till Vallhagar valde att ta kontakt. Finns det en rädsla för att störa arkeologer i arbete, och i så fall varför? Samtidigt går det att vända på resonemanget och konstatera att det är intressant att såpass många som cirka 55 procent av besökarna tog kontakt med den pågående undersökningen. Finns det ett uppdämt intresse hos människor att se hur arkeologin arbetar praktiskt, och om detta är fallet hur skall detta intresse tillmötesgå? Det är också intressant att konstatera att det är betydligt fler kvinnor (55 procent) än män (40 procent) som tar kontakt samt att barnen är de som oftast tar kontakt (75 procent). Hur skall dessa siffror förklaras? Helt klart är att de inte besvaras av den aktuella studien och det kan konstateras att denna hade kunnat göras mer djuplodande genom

att ta med ålder och nationalitet som variabler i studien, samt genom att genomföra intervjuer med – och dela ut enkäter till – besökarna etcetera. Oaktat detta förhållande kan konstateras att inom ramarna för den aktuella arkeologiska undersökningen erbjöds möjligheten till en öppen och levande dialog mellan arkeologer och besökare och att ett antal besökare tog denna möjlighet – en möjlighet som dessvärre inte alltid står till buds.

Avslutning

Som arkeologer är vi i flertalet fall inte vana vid att närma oss vår egen verksamhet från en etnografisk horisont. Det intressanta är dock att om vi tar detta steg – och betraktar vår arkeologiska verksamhet som en specifik kultur fixerad i en specifik historisk, ideologisk och socio-politisk kontext – så kommer vi att finna att ett etnografiskt angreppssätt kan lära oss mycket om vår verksamhet, om oss själva, och om vår relation till dåtid och samtid. Genom att anlägga detta etnografiska perspektiv har det i den aktuella texten exempelvis varit möjligt att diskutera relationen mellan arkeologi och besökare vid Vallhagar i en ljussättning där arkeologin betraktas som en samtida kulturell verksamhet – en verksamhet som äger rum i materiella och sociala kontexter. Detta genom att fokusera på arkeologins konkreta praktiska/empiriska aktiviteter (i detta fall i form av skyltningen av en fornminnesstig, och en arkeologisk undersökning), och den materiella kultur (artefakter) som dessa aktiviteter producerar (i det här fallet bland annat informationsskyltar och en besöksbok).

De slutsatser som kan dras av textens resonemang rörande arkeologins relation till besökarna vid Vallhagar når således inga retoriska abstraktioner utan är istället baserade i konkreta praktiska iakttagelser. Utifrån dessa kan exempelvis konstateras att anläggandet av en fornminnesstig och utplacering av informationsskyltar i anslutning till densamma vid Vallhagar ur en metodologisk aspekt kanske fungerar hämmande och begränsande för besökarens tankemässiga och fysiska rörlighet. Kanske bör dessa metoder – som i grunden baseras på en strikt monologisk dikotomi mellan arkeologer och besökare – betraktas som en föråldrad tradition vad gäller relationen mellan

arkeologi och besökare. Även om detta inte är fallet bör informationsskyltarna åtminstone kompletteras med metodologiska lösningar – och innehållsliga resonemang – som befinner sig i bättre samklang med samtidens arkeologiska resonemang och med de policydokument som styr den arkeologiska verksamheten. Vad gäller Vallhagars besöksbok kan konstateras att den arkeologiska/antikvariska verksamheten valt att negligera både innehållet, de statistiska möjligheterna, samt den kommunikativa möjligheten till indirekt dialog som är delar av besöksbokens metodologiska dimensioner. På ett generellt plan kan därför hävdas att besöksboken som metod troligtvis spelat ut sin roll och att den idag utgör en helt tom retorisk gest – en gest som vi kanske inte ens vet varför vi utför. Åtminstone är detta fallet så länge som de ansvariga inte använder sig av de möjligheter (till indirekt kommunikation, och till utveckling och förnyelse mot bakgrund av den feedback som står att finna i boken) som finns inbyggda i densamma. När det kommer till relationen mellan arkeologer och

Figur 3. Vallhagar III. Foto: Alexander Andreeff.

besökare vid den arkeologiska undersökningssituationen vid Vallhagar kan sägas att det är intressant att se att cirka 55 procent av de besökande valde att ta kontakt och att kontaktfrekvensen skiljer sig åt mellan kvinnor, män och barn. Orsakerna till detta statistiska utfall kan diskuteras och kontaktfrekvensen kan ur olika perspektiv – rädsla för att störa, alternativt ta chansen till dialog – betraktas antingen som hög eller låg. Naturligtvis hade den aktuella fallstudien – och således också de etnografiska metoderna – kunnat utvecklas och fördjupats ytterligare i alla sina delar, men även i denna enkla form leder den aktuella fallstudien således till vissa tänkvärda slutsatser. Inte minst visar den möjligheten – och kanske även den framtida nödvändigheten – av denna typ av studier.

Det torde vara ställt bortom allt tvivel att medvetenhet och diskussion av de kulturella processer som påverkar arkeologin och dess förhållningssätt till det förflutna och dess lämningar, samt till medborgarna – och deras relation till det förflutna och kulturarvet – kommer att bli alltmer nödvändigt i framtiden. Kanske skall den expertroll som arkeologin i dagsläget har över det förflutna överges till förmån för olika praktiker som istället för att styra och i vissa fall negligera medborgarnas intressen uppmuntrar dem till kritiska reflektioner. Reflektioner som arkeologin är beredd att möta i en öppen och demokratisk dialog i linje med Agenda kulturarvs intentioner.

Slutligen kan sägas att det kan tyckas som om denna text skruvat problemet med den kommunikativa relationen mellan arkeologin och medborgarna alltför hårt då det samtidigt framgått ovan att det på olika ställen finns en omfattande medvetenhet om problematiken. Det tycks dock dessvärre – trots diverse samtida satsningar och positiva utvecklingstrender – som om det finns verksamma arkeologer som inte betraktar dessa frågor, och diskussionerna om desamma, som relevanta och viktiga. Medvetenheten finns således, men inte alltid viljan att omsätta denna i praktisk handling. Även i de fall där frågorna betraktas som relevanta och viktiga så kan det vara förenat med stora svårigheter av olika karaktär att omsätta dem i praxis. Det handlar om att förändra traditionstyngda strukturer och arbetssätt, och kanske även om en förändring av den egna yrkesrollen. Det finns således starka skäl för att

hålla diskussionen rörande relationen och dialogen mellan arkeologin och medborgarna vid liv, och att orientera denna i riktning mot praktiska konsekvenser. Konsekvenser som innebär att medborgarna ges möjlighet att bidra till forandet och iscensättandet av vårt gemensamma

kulturarv. Detta är viktigt inte minst då historien visar oss att skapandet av individuell och samhällelig kollektiv identitet är en fråga som är alltför viktig för att lämnas i händerna på ett fåtal.

Tack

I detta sammanhang tackas Anna-Carin Andersson, Anders Gustafsson och Marie Svedin som bidragit med konstruktiva kommentarer till den aktuella texten. Tack även till Marie för att hon lät mig delta vid undersökningen utanför Hus 7 vid Vallhagar – och genomföra den aktuella studien av besökarnas relation till den pågående undersökningen. Vidare tackas Adam, Anna-Carin och Oskar Andersson, Marie och Olga Svedin, samt Ulf Fransson för att de på olika sätt i fält bidrog till att studien kunde genomföras. Tack även till Alexander Andreeff för hjälp med bildkomplettering.

Referenser

- Alzén, A. & Aronsson, P. (red.). 2006. *Demokratiskt kulturarv? Nationella institutioner, universilla värden, lokala praktiker*. Norrköping, Tema Kultur och samhälle, Linköpings universitet.
- Anderson, B. 1989. *Den föreställda gemenskapen*. Daidalos, Göteborg.
- Andersson, B. (red.). 2008. *Snarsmon. Resandebyn där vägar möts*. Bohusläns museum, Uddevalla.
- Andersson, L. & Persson, M. 2007. Kulturarvet och besökaren. En publikundersökning på Blomsholm. *Fynd 2006*. s. 34–43.
- Arén, L., Burström, M., Gustafsson, A. & Karlsson, H. 2007. *Bäckebo-bomben. Minnen av Hitlers raket*. Arén Kulturkonsult, Bäckebo.
- Atkinson J. A., Banks, I. & O'Sullivan, J. (red.). 1996. *Nationalism and Archaeology*. Cruithne Press, Glasgow.
- Bender, B. 1998. *Stonehenge. Making space*. Berg, Oxford.
- Bergdahl Bulukin, E. 1984 a. *Formvård i Göteborgs och Bohus län: Information från länsstyrelsen 1984*. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.
- Burström, M., Gustafsson, A. & Karlsson, H. 2006. The Air Torpedo of Bäckebo. Local Incident and World History. *Current Swedish Archaeology* Vol 14. s. 7–24.
- Carman, J. 2005. *Against Cultural Property. Archaeology, heritage and ownership*. Duckworth, London.
- Carver, G. (red.). 2004. *Digging in the dirt. Excavation in a new millennium*. Hedges, Oxford.
- Dunér, M., Rosander, E. & Tulin, O. 1996. *Skyltar för svenska kulturmiljöer*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Edgeworth, M. 1991. *The Act of Discovery: an Ethnography of the Subject: Object Relation in Archaeological Practice*. Diss. Durham, University of Durham (Opublicerat).
- Edgeworth, M. 2003. *Acts of Discovery: an Ethnography of Archaeological Practice*. BAR.
- Edgeworth, M. (red.). 2006. *Ethnographies of Archaeological Practice. Cultural Encounters, material transformations*. Altamira Press, Lanham.
- Geijerstam, J. af. 1998. *Miljön som minne. Att göra historien levande i kulturlandskapet*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Gero, J. 1994. Gender division of labour in the construction of archaeological knowledge in the United States. I: Bond, G. & Gilliam, A. (red.). *Social construction of the past: representation as power*. Routledge, London.
- Gero, J. 1996. Archaeological practice and gendered encounters with field data. I: Gero, J. & Conkey, M. (red.). *Engendering archaeology: women and prehistory*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia. s. 251–280.
- Goodwin, C. 2000. 'Action and embodiment within situated human interaction'. *Journal of Pragmatics* 32. s. 1489–1522.
- Gustafsson, A. & Karlsson, H. 2004a. *Plats på scen. Kring presentation och förmedling av fasta fornlämningar i Bohuslän genom tiderna*. Bohusläns museum/Riksantikvarieämbetet, Uddevalla.
- Gustafsson, A. & Karlsson, H. 2004b. *Kulturarv som samhällsdialog*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Gustafsson, A. & Karlsson, H. 2004c. Solid As a Rock? An Ethnographical Study of the Management of Rock Carvings. *Current Swedish Archaeology* Vol 12. 2004. s. 23–42.
- Gustafsson, A. & Karlsson, H. 2006. Among Totem Poles and Clan Power in Tanum, Sweden. An Ethnographic Perspective on Communicative Artifacts of Heritage Management. I: Edgeworth, M. (red.). *Ethnographies of Archaeological Practice. Cultural Encounters, material transformations*. Altamira Press, Lanham.
- Gustafsson, A. & Karlsson, H. 2007. Hur blir tillgängligheten tillgänglig? Några funderingar kring mötet med de många kulturerna. *Fynd 2006*, s. 44–50.
- Gustafsson, A. & Karlsson, H. i tryck a. *Places of power. Control, public access and authenticity at Rock Carvings in Tanum, Sweden and Val Camonica, Italy*.
- Gustafsson, A. & Karlsson, H. i tryck b. Changing of the guards. I: Carman, J., McDavid, C. & Skeates, R. (red.). *The Oxford Handbook of Public Archaeology*. Oxford: Oxford University Press.

- Gustafsson, A. & Karlsson, H. i tryck c. Cultural heritage artefacts in the well-fare state. *Material Culture*.
- Hems, A. & Blockley, M. (red.). 2006. *Heritage Interpretation*. Routledge, London.
- Holtorf, C. 2002. Notes on the life history of a pot sherd. *Journal of Material Culture* 7, s. 49–71.
- Holtorf, C. 2005. *From Stonehenge to Las Vegas. Archaeology as popular culture*. Altamira Press, Lanham.
- Högberg, A. 2004. *Arkeologi för alla. Projektprogram för utåtriktad verksamhet inom Malmö Kulturmiljös uppdragsarkeologi*. Malmö Kulturmiljö, Malmö.
- Högberg, A. i tryck. *Community archaeology. En samskapatets arkeologi*. Artikel i publikation om Arkeologi i förorten. Södertörns högskola.
- Jameson, J.H. (red.). 1997. *Presenting Archaeology to the Public. Digging For Truths*. Altamira Press, Walnut Creek.
- Jones, S. 2006. They made it a living thing didn't they. The growth of things and the fossilisation of heritage. I: Layton, R, Shennan, S. & Stone, P.G. (red.). *A future for archaeology: the past in the present*. Left Coast Press, Walnut Creek, Calif.
- Jones, S. 2005. That stone was born here and that's where it belongs. Hilton of Cadboll and the negotiation of identity, ownership and belonging. I: Foster, Sally M. & Cross, Morag (red.). *Able minds and practised hands: Scotland's early medieval sculpture in the 21st century*. Maney, Leeds.
- Karlsson, H. 2006. Törnrosas identitetsproblem. En reflektion runt arkeologins och kulturarvsförvaltningens framtida utseende. I: Gustafsson, A. & Magnusson Staaf, B. (red.). *Splittring eller mångfald*. (Elektronisk) http://www.raa.se/publicerat/rapp2006_1.pdf, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Karlsson, H. 2008 a. *Ekornavallen. Mellan mångtydighet, demokrati och etnografi*. Bricoleur Press, Göteborg.
- Karlsson, H. 2008 b. Mellan kanon dialog och fotboll. Kulturarvets demokratiska potential. I: Jönsson, L-E., Wallethe, A. & Wienberg, J. (red.), *Kanon och kulturarv. Historia och samtid i Danmark och Sverige*. Centrum för Danmarksstudier 19, Makadam förlag, Stockholm.
- Karlsson, H. & Nilsson, B. 2001. *Arkeologins publika relation. En kritisk rannsaking*. Bricoleur Press, Göteborg.
- Nordell, L. 2006. Om arkeologisk förmedling i teori och praktik. I: Ytterberg, N. (red.). *Flyktiga förbindelser*. Bohusläns museum, Uddevalla.
- Regeringens proposition 1996/97:3. Kulturpolitik*. Fritzes förlag, Stockholm.
- Merriman, N. (red.). 2004. *Public Archaeology*. Routledge, London.
- Olsen, B. 1993. *Camera archaeologica: rapport fra et feltarbeid*. Tromsø museums skrifter 23, Tromsø.
- Persson, M. 2007. Lyckans arkeologi. Utgrävningen av en dansbana. *Fynd 2006*, s. 20–28.
- Pramli, M.C. 1999. *Kulturminner i Harstad, mellom forskning, forvaltning og befolkning*. Tromsø, Det samfunnsvitenskaplige fakultet i Tromsø (Hovedoppgave i arkeologi).
- Riksantikvarieämbetet. 2004. *Agenda kulturarv. Slutrapport*, Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet. 2004. *Människan i centrum. Agenda kulturarvs programförklaring*, Stockholm.
- Räf, E. 1995. 'Varför var det så ont om folk förr?' I: Andersson, E., Dahlgren, M. & Jennbert, K. (red.). *Arkeologi och förmedling*. University of Lund, Institute of Archaeology, report Series No. 54. Lund.
- Shankland, D. 1997. 'The anthropology of an archaeological presence' I Hodder, I. (red.). *On the Surface. The re-opening of Catalhöyük*. MacDonald Institute, Cambridge.
- Skeates, R. 2000. *Debating the Archaeological Heritage*. Duckworth, London.
- Stenberger, M. (red.). 1955 a. *Vallhagar. A Migration Period Settlement on Gotland/Sweden, Part I*. Munksgaards Forlag, Köpenhamn.
- Stenberger, M. red. 1955 b. *Vallhagar. A Migration Period Settlement on Gotland/Sweden, Part II*. Munksgaards Forlag, Köpenhamn.
- Svanberg, F. & Wahlgren, K. 2007. *Publik arkeologi*. Nordic Academic Press, Lund.

- Synnestvedt, A. 2008. *Dom gör med hjärtat. Kulturarvs- pedagogikens teori och metod*. Göteborg, Bricoleur Press.
- Synnestvedt, A. & Persson, M. 2007. *Mångkulturella möten kring en forntida lämning*. Göteborg, Bricoleur Press.
- Sörenson, U. 1989. *Resan till sevärdheten*. STF:s förlag, Stockholm.
- Wahlgren, K.H. 2006. Memories for our future. An archaeological incavation in the Swedish suburbs. *Public Archaeology* Vol 5:2. s. 131–135.
- Wall, O. 1968. *Försök att studera samband mellan sociometrisk val och interaktioner inom en arkeologisk grupp*. Socialhögskolan, Umeå (C-uppsats).
- Wall, O. 1989. The connection between sociometrical choice and interaction in an archaeological excavation. I: Christiansson, H. Knutson, K. (red.). *The Bjurselet Settlement III, Vol 1*. Uppsala, Societas Archaeologica Upsaliensis.

Otryckta källor

- Yarrow, T. 2000. *Excavating knowledge: the relational capacities of persons and things on an archaeological dig*. University of Cambridge, Department of Social Anthropology (Oupublicerad avhandling).